॥ श्रीसंवर्त्तस्मृतिः ॥

सङ्कलन तथा नेपालीमा भावानुवाद : मोहन प्रसाद सापकोटा
(sapkotamps731@gmail.com)

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

ॐ

श्री परमात्मने नमः

॥ अथ संवर्त्तस्मृतिः ॥

संवर्त्तमेकमासीनमात्मविद्यापरायणम् ।
ऋषयस्तमुपागम्य पप्रच्छुर्धर्मकाङ्क्षिण ॥१॥

एकान्तमा बस्नु भएका आत्मविद्याका खानी ती संवर्त्तका
नजिक आई धर्म चाहने भएका ऋषिहरुले सोधे ।

भगवन् ! श्रोतुमिच्छामः श्रेयस्कर्म द्विजोत्तम ! ।
यथावद्धर्ममाचक्ष्व शुभाशुभविवेचनम् ॥२॥

हे भगवान् ! हे कल्याणकारी कर्म गर्ने भएका हजूर ! हे द्विजश्रेष्ठ ! हामी उत्तम कर्म सुन्न
इच्छुक छौं । यसैले हामीलाई शुभ एवं अशुभको विवेक
सिकाउने धर्मलाई राम्ररी उपदेश दिनु होस् ।

वामदेवायः सर्वे तमपृच्छन् महौजसम् ।
तानब्रवीन्मुनीन् सर्वान् प्रीतात्मा श्रूयतामिति ॥३॥

यसरी वामदेव आदि गरिएका सबै ऋषिहरूले महान् तेजस्वी ती संवर्त्तसँग प्रश्न गरेपछि प्रसन्न
चित्त भएका संवर्त्तले ती सबै मुनिहरूलाई सम्बोधन गर्दै लौ सुन
भनी धर्मको उपदेश दिन लाग्नु भयो ।

स्वभावाद् यत्र विचरेद् कृष्णसारः सदा मृगः ।
धर्म्यदेशः स विज्ञेयो द्विजानां धर्मसाधनम् ॥४॥

कृष्णसार मृग जहाँ स्वतन्त्रतापूर्वक विचरण गर्दछन्,
त्यसैलाई द्विजको धर्मसिद्धि गर्ने धर्मक्षेत्र सम्झनू ।

उपनीतः सदा विप्रो गुरोस्तु हितमाचरेत् ।
स्रग्गन्धमधुमांसानि ब्रह्मचारी विवर्जयेत् ॥५॥

उपनयन गरेको ब्राह्मण ब्रह्मचारीले सधैँ गुरुको भलो गर्नू तथा माला,
चन्दन आदि सुगन्ध, मह र मासुलाई त्याग्नू ।

सन्ध्यां प्रातः सनक्षत्रामुपासीत यथाविधि ।
सादित्यां पश्चिमां सन्ध्यामर्द्धास्तमितभास्करे ॥६॥

ब्रह्मचारीले बिहान तारा नअस्ताएसम्म र बेलुकी आधा सूर्य
अस्त नभएसम्म विधिले उपासना गर्नू ।

तिष्ठन् पूर्वां जपं कुर्य्याद् ब्रह्मचारी समाहितः ।
आसीनः पश्चिमां सन्ध्यां जपं कुर्य्यादतन्द्रितः ॥७॥

ब्रह्मचारीले बिहान उठीउठी ध्यान गर्दै र बेलुकी बसेर अल्छी नगरी गायत्री जप गर्नू ।

अग्निकार्य्यं ततः कुर्य्यान्मेधावी तदनन्तरम् ।
ततोऽधीयीत वेदन्तु वीक्षमाणो गुरोर्मुखम् ॥८॥

चलाख ब्रह्मचारीले जपपछि दुवै सन्ध्यामा होम गर्नू र होमपछि गुरुको सामुन्ने वेद पढ्नू ।

प्रणवं प्राक् प्रयुञ्जीत व्याहृतिं तदनन्तरम् ।
गायत्रीञ्चानुपूर्वेण ततो वेदं समारभेत् ॥९॥

पहिले ॐ, त्यसपछि व्याहृति अनि गायत्री जपेर मात्र वेदको अध्ययन शुरु गर्नू ।

हस्तौ सुसंयतौ कार्य्यौ जानुध्यामुपरिस्थितौ ।
गुरोरनुमतं कुर्य्यात् पठन्नान्यमतिर्भवेत् ॥१०॥

वेदको अध्ययन गर्दा दुवै हातलाई घुँडा माथि राखेर, गुरुको
अनुमतिले मन स्थिर गरी अध्ययन गर्नू ।

सायं प्रातस्तु भिक्षेत ब्रह्मचारी सदा व्रती ।
निवेद्य गुरवेऽश्नीयात् प्राङ्मुखो वाग्यतः शुचिः ॥११॥

ब्रह्मचारीले बिहानबेलुकी भिक्षा माग्नू । भिक्षा गुरुलाई अर्पी नुहाई पूर्व फर्की शान्त भई खानू ।

सायं प्रातर्द्विजातीनामशनं श्रुतिचोदितम् ।
नान्तरा भोजनं कुर्य्यादग्निहोत्रसमो विधिः ॥१२॥

द्विजातिले बिहानबेलुकी भोजन गर्ने विधान वेदमा छ, अग्निहोत्रीले बीचमा भोजन नगर्नू ।

आचम्यैव तु भुञ्जीत भुक्त्वा चोपस्पृशेद् द्विजः ।
अनाचान्तस्तु योऽश्नीयात् प्रायश्चित्तीयते तु सः ॥१३॥

द्विजातिले आचमन गरेर खानू र खाएपछि मुख सफा गर्नू,
मुख सफा नगरी खानेले प्रायश्चित गर्नु पर्दछ ।

अनाचान्तः पिबेद् यस्तु योऽपि वा भक्षयेद् द्विजः ।
गायत्र्यष्टसहस्रन्तु जपं कृत्वा विशुध्यति ॥१४॥

द्विजातिले आचमन नगरी पानी पिए वा खाना खाए उ आठ हजार
गायत्री जप गरेपछि पूर्ण शुद्ध हुन्छ ।

अकृत्वा पादशौचन्तु तिष्ठन् मुक्तशिखोऽपि वा ।
विना यज्ञोपवीतेन आचान्तोऽथ शुचिर्द्विजः ॥१५॥

गोडा नधोई, उभिएर, टुपी शिखा नपारी र जनै बिना आचमन गरेर
खाए पनि त्यो द्विज अशुद्ध हुन्छ ।

आचामेद् ब्राह्मतीर्थेन सोपवीती ह्युदङ्मुखः ।
उपवीती द्विजो नित्यं प्राङ्मुखो वाग्यतः शुचिः ॥१६॥

जनै लगाई उत्तरतिर फर्केर ब्रह्मतीर्थले आचमन गर्नू । जनै लगाई पूर्व फर्केर चुपचाप बसेको
द्विज नित्य शुद्ध हुन्छ ।

जले जलस्थ आचामेत् स्थलाचान्तो बहिः शुचिः ।
बहिरन्तस्थ आचान्त एवं शुद्धिमवाप्नुयात् ॥१७॥

जलमा हुनेले जलमा र स्थलमा हुनेले स्थलमा बसेर आचमन गर्नाले भित्रबाहिरै शुद्ध हुन्छ ।

अमणिबन्धनाद्धस्तौ पादावद्भिर्विशोधयेत् ।
परिमृज्य द्विरास्यन्तु द्वादशाङ्गानि च स्पृशेत् ॥१८॥

हात पाखुरासम्म र दुवै गोडा पानीले धुनू । मुख दुई पटक सफा गर्नू र बाह्र वटै अङ्ग (दुई ओठ-नाकका प्वाल-आँखा-कान-हात-तिघ्रा) छुनू ।

स्नात्वा पीत्वा तथा भुक्त्वा स्पृष्ट्वा चैव द्विजोत्तमाः ।
अनेन विधिना विप्र आचान्तः शुचितामियात् ॥१९॥

द्विजोत्तमहरु नुहाएर, जल पिएर, खाएर र अपवित्र वस्तु छुनाले अपवित्र हुनेहरु यही विधिको आचमनले शुद्ध हुन्छन् ।

शूद्रः शुद्ध्यति हस्तेन वैश्यो दन्तेषु वारिभिः ।
कण्ठागतैःक्षत्त्रियस्तु आचान्तःशुचितामियात् ॥२०॥

शूद्र हातले जल छोएर, वैश्य दाँतले जल छोएर र क्षत्रिय आचमन गरी घाँटीमा जल पुगेर शुद्ध हुन्छ ।

आसनारुढपादश्चाकृतावश्यक्रियस्तथा ।
आरुढपादुको वापि न शुद्ध्यति कदाचन ॥२१॥

बस्ने आसन माथि गोडा राख्ने, आवश्यक कर्महरु नगर्ने र पादुका लाएको मानिस आचमन गरेर पनि शुद्ध हुँदैन ।

उपासीत न चेत् सन्ध्यामग्निकार्यं न वा कृतम् ।
गायत्र्यष्टसहस्रन्तु जपेत् स्नात्वा समाहितः ॥२२॥

(कुनै दिन) सन्ध्योपासना गरिएन वा अग्निहोत्र गरिएन भने नुहाएर शान्त चित्तले आठ हजार गायत्री जप गर्नू ।

सूतकान्नं नवश्राद्धं मासिकान्नं तथैव च ।
ब्रह्मचारी तु योऽश्नीयात्त्रिरात्रेणैव शुध्यति ॥२३॥

सूतकको, मरेकाको एघारौंको र मरेकाको मासिकको
अन्न खाने ब्रह्मचारी तीन रातमा शुद्ध हुन्छ ।

ब्रह्मचारी तु यो गच्छेत् स्त्रियं कामप्रपीडितः ।
प्राजापत्यं चरेत् कृच्छ्रमथ त्वैकं सुयन्त्रितः ॥२४॥

जो ब्रह्मचारी कामले पिडित भएर स्त्री-गमन गर्दछ उसले जितेन्द्रिय
भई एउटा कृच्छ्र-प्राजापत्य व्रत गर्नू ।

ब्रह्मचारी तु योऽश्नीयान्मधुमांसं कथञ्चन ।
प्राजापत्यन्तु कृत्वासौ मौञ्जीहोमेन शुध्यति ॥२५॥

ब्रह्मचारीले केही गरी मह वा मासु खान्छ भने उसले प्रापापत्य व्रत
गरी मौञ्जी होम (ब्रतबन्धको होम) गर्नू ।

निर्वपेच्चपुरोडाशं ब्रह्मचारी च पर्वणि ।
मन्त्रैः शाकलहोमान्तैरग्नावाज्यञ्च होमयेत् ॥२६॥

ब्रह्मचारीले पर्वहरुमा पुरोडाश होम गर्नू तथा शाकल
होमका मन्त्रहरुले अग्निमा आज्य होम गर्नू ।

ब्रह्मचारी तु यः स्कन्देत् कामतः शुक्रमात्मनः ।
अवकीर्णी व्रतं कुर्य्यात् स्नात्वा शुद्ध्येदकामतः ॥२७॥

ब्रह्मचारीले जानीजानी वीर्यस्खलन गरे अवकीर्णी व्रत गर्नू ।
अनजानमा वीर्यस्खलन भए नुहाएर शुद्ध हुन्छ ।

भिक्षाटनमटित्वा तु स्वस्थो ह्येकान्नमश्नुते ।
अस्नात्वा चैव यो भुङ्क्ते गायत्र्यष्टशतं जपेत् ॥२८॥

जो ब्रह्मचारी स्वस्थ हुँदाहुँदै भिक्षा मागेको कुरा एक्लै खान्छ वा
ननुहाई खान्छ उसले आठ सय पटक गायत्री जप्नू ।

शूद्रहस्तेन योऽश्नीयात् पानीयं वा पिबेत् क्वचित् ।
अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुध्यति ॥२९॥

जो ब्रह्मचारी शूद्रको हातले दिएको खान्छ वा अन्यत्रको पानी खान्छ उ
अहोरात्र उपवास बसी पञ्चगव्य खानाले शुद्ध हुन्छ ।

शुष्कपर्य्युषितोच्छिष्टं भुक्त्वान्नं केशदूषितम् ।
अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुध्यति ॥३०॥

जो ब्रह्मचारी बासी, जुठो वा रौँ परेको अन्न खान्छ उ एक दिनरात
उपवास बसी पञ्चगव्य खानाले शुद्ध हुन्छ ।

शूद्राणां भाजने भुक्त्वा भुक्त्वा वा भिन्नभाजने ।
अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्येन शुद्ध्यति ॥३१॥

शूद्रको भाँडामा खाने र टुटेफुटेको भाँडामा खाने ब्रह्मचारी एक दिनरात
उपवास बसी पञ्चगव्य खानाले शुद्ध हुन्छ ।

दिवा स्वपिति यः स्वस्थो ब्रह्मचारी कथञ्चन ।
स्नात्वा सूर्य्यं समीक्षेत गायत्र्यष्टशतं जपेत् ॥३२॥

निरोगी हुँदा पनि दिउसै सुत्ने ब्रह्मचारीले नुहाएर सूर्य दर्शन गरी आठ सय गायत्री जप गर्नू ।

एष धर्मः समाख्यातः प्रथमाश्रमवासिनाम् ।
एवं संवर्त्तमानस्तु प्राप्नोति परमां गतिम् ॥३३॥

प्रथम ब्रह्मचर्याश्रमीका धर्मका बारेका यी कुरा बताइएको छ ।
यस अनुसार आचरण गर्ने व्यक्ति मोक्ष हुन्छ ।

अथ द्विजो समावृतः सवर्णां स्त्रियमुद्वहेत् ।
कुले महति सम्भूतां लक्षणैश्च समन्विताम् ॥३४॥

ब्रह्मचर्याश्रम सकी समापवर्तन गरी समान वर्णकी, उच्च कुलमा

जन्मिएकी र लक्षणकी कन्यासँग विवाह गर्नू ।

ब्राह्मेणैव विवाहेन शीलरुपगुणान्विताम् ।
पञ्चयज्ञविधानञ्च कुर्य्यादहरहर्द्विजः ॥३५॥

शील, रुप र गुण भएकी कन्यासँग ब्राह्म विधिले विवाह गर्नू । विवाह
गरेपछि दिनहुँ पञ्चयज्ञको विधान गर्नू ।

न हापयेत् तु तान् शक्तः श्रेयस्कामः कदाचन ।
हानिं तेषां तु कुर्व्वीत सदा मरणजन्मनोः ॥३६॥

श्रेय चाहने समर्थले कहिल्यै यो काम नछाड्नू । तर जन्म र
मरणका आशौचमा यसको त्याग गर्नू ।

विप्रो दशाहमासीत दानाध्ययनवर्जितः ।
क्षत्त्रियो द्वादशाहानि वैश्यः पञ्चदशैव तु ॥३७॥

जन्ममरणमा ब्राह्मणले दश दिन, क्षत्रियले बाह्र दिन र वैश्यले
पन्ध्र दिनसम्म दान एवं अध्ययन छाडी बस्नू ।

शूद्र शुध्यति मासेन संवर्त्तवचनं यथा ।
प्रेतायान्नं जलं देयं स्नात्वा तद्गोत्रजैः सह ॥३८॥

शूद्र एक महिनामा शुद्ध हुन्छ भनी संवर्त्त भन्छन् ।
सगोत्रीले नुहाई मृतकलाई अन्न र जल दिनू ।

प्रथमेऽह्नि तृतीये च सप्तमे नवमे तथा ।
चतुर्थेऽहनि कर्तव्यमस्थिसञ्चयनं द्विजैः ॥३९॥

द्विजले पहिलो, तेश्रो, सातौं, नवौं वा चौथो दिनमा मृतकको अस्थिसञ्चयन गर्नू ।

ततः सञ्चयनादूर्ध्वमङ्गस्पर्शो विधीयते ।
चतुर्थेऽहनि विप्रस्य षष्ठे वै क्षत्त्रियस्य च ॥४०॥

अस्थिसञ्चयन पछि अङ्ग छुने विधान छ । ब्राह्मणले चौथो र क्षत्रियले छैटौं दिन अङ्ग छुनू ।

अष्टमे दशमे चैव स्पर्शः स्याद्वैश्यशूद्रयोः ।
जातस्यापि विधिर्दृष्ट एष एव महर्षिभिः ॥४१॥

आठौं र दशौं दिन वैश्य र शूद्रका लागि अङ्ग छुने विधान छ ।
महर्षिले जन्ममा पनि यही विधि भनेका छन् ।

दशरात्रेण शुध्येत द्विजो वेदविवर्ज्जितः ।
पुत्रे जाते पितुः स्नानं सचैलन्तु विधीयते ॥४२॥

वेद नपढेका बाहुन दश दिनमा शुद्ध हुन्छन् । छोरो जन्मिँदा बाबुले सवस्त्र नुहाउने विधान छ ।

माता शुध्येद् दशाहेन स्नातस्य स्पर्शनं पितुः ।
होमस्तत्र तु कर्त्तव्यः शुष्कान्नेन फलेन च ॥४३॥

सूतकमा आमा दश दिनमा र नुहाएर बाबु छुन योग्य हुन्छ ।
सूतकमा सुक्खा अन्न र फलफूलले होम गर्नू ।

पञ्चयज्ञविधानन्तु न कार्य्यं मृत्युजन्मनोः ।
दशाहात्तु परं सम्यग् विप्रोऽधीयीत धर्मवित् ॥४४॥

जन्ममरणमा पञ्चयज्ञको काम नगर्नू । जुठोसूतकको दश दिनपछि
धर्मज्ञ ब्राह्मणले राम्ररी वेद अध्ययन गर्नू ।

दानञ्च विधिना देयमशुभान्तकरं शुभम् ।
यद्यदिष्टतमं लोके यच्चापि दयितं गृहे ॥४५॥

जे जे कुरा लोकमा उत्तम र घरमा प्रिय छन्, अशुभलाई नाश गर्ने
ती ती कुरा विधिपूर्वक दान दिनु पर्दछ ।

तत्तद्गुणे देयं तदेवाक्षयमिच्छता ।

नानाविधानि द्रव्याणि धान्यानि सुबहूनि च ॥४६॥

अक्षय पुण्य चाहनेले ती ती वस्तु गुणवानलाई दान दिनु पर्दछ ।
अनेक थरी द्रव्य र धेरै अन्न दान दिनू ।

समुद्रजानि रत्नानि नरो विगतकल्मषः ।
दत्त्वा गुणाढ्यविप्राय प्राप्नोति महतीं श्रियम् ॥४७॥

समुद्रमा पाइने सबै रत्न पापहीन मनुष्यले गुणी बाहुनलाई दान दिन्छ
भने उसले विशाल धन प्राप्त गर्दछ ।

गन्धमाभरणं माल्यं यः प्रयच्छति धर्मवित् ।
स सुगन्धः सदा हृष्टो यत्र तत्रोपजायते ॥४८॥

धर्मजान्ने मनुष्यले गन्ध, आभूषण र माला दानमा दिन्छ भने
सुगन्धवान र सदा प्रसन्न भई घुम्न पाउँदछ ।

श्रोत्रियाय कुलीनायाभ्यर्थिने च विशेषतः ।
यद्दानं दीयते भक्त्या तद्भवेत्सुमहत्फलम् ॥४९॥

जुन दान वेदपाठी ब्राह्मणलाई, उच्च कुलकालाई र विशेषतः प्रार्थीलाई
भक्तिले दिइन्छ त्यो धेरै फलदायी हुन्छ ।

आहूय शीलसम्पन्नं श्रुतेनाभिजनेन च ।
शुचिं विप्रं महाप्राज्ञं हव्यकव्येषु पूजयेत् ॥५०॥

शील, वेद र कुलले सम्पन्न, सदाचारी तथा विद्वान
ब्राह्मणलाई बोलाएर हव्यकव्यमा पूजा गर्नू ।

नानाविधानि द्रव्याणि रसवन्तीप्सितानि च ।
श्रेयस्कामेन देयानि स्वर्गमक्षयमिच्छता ॥५१॥

श्रेय वा अक्षय स्वर्ग चाहने मानिसले रसदार र कमला
अनेक प्रकारका द्रव्यहरु दान गर्नु पर्दछ ।

वस्त्रदाता सुवेशः स्याद्रौप्यदो रुपमेव हि ।
हिरण्यदः समृद्धिं च तेजश्चायुश्च विन्दति ॥५२॥

कपडा दान गर्नेले राम्रो लाउन पाउँछ, चाँदी दान गर्ने रुपशाली हुन्छ र सुन
दान गर्नेले समृद्धि, तेज र दीर्घायु पाउँदछ ।

भूताभयप्रदानेन सर्वकामानवाप्नुयात् ।
दीर्घमायुश्च लभते सुखी चैव सदा भवेत् ॥५३॥

जीवलाई अभयदान दिनेले सबै चाहेका कुरा प्राप्त गर्दछ ।
लामो आयु पाउँछ र सदा सुखी हुन्छ ।

धान्योदकप्रदायी च सर्पिर्दः सुखमश्नुते ।
अलङ्कृत्यत्वलङ्कारं दत्त्वा प्राप्नोति तत्फलम् ॥५४॥

धान, जल र घिउ दान गर्नेले सुख पाउँदछ तथा अलङ्कृत
भई अलङ्कार दानगरे त्यही फल (सुख) पाउँदछ ।

फलमूलानि विप्राय शाकानि विविधानि च ।
सुरभीणि च पुष्पाणि दत्त्वा प्राज्ञः स जायते ॥५५॥

ब्राह्मणलाई फलफूल कन्दमूल, विविध सागपात र सुगन्धित फूल दान गरे बुद्धिमान हुन्छ ।

ताम्बूलं चैव यो दद्याद् ब्राह्मणेभ्यो विचक्षणः ।
मेधावी सुभगः प्राज्ञो दर्शनीयश्च जायते ॥५६॥

ब्राह्मणलाई पान दान गर्ने बुद्धिमान मानिस चतुर, सुन्दर, तीक्ष्ण बुद्धिको र दर्शनीय हुन्छ ।

पादुकोपानहौ च्छत्रं शयनान्यासनानि च ।
विविधानि च यानानि दत्त्वा दिव्यगतिर्भवेत् ॥५७॥

खराउ र जुत्ता, छाता, आसन, ओछ्यान एवं अनेक थरी बाहन दान गरे मोक्ष हुन्छ ।

दद्याच्च शिशिरे त्वग्निं बहुकाष्ठं प्रयत्नतः ।
कायाग्निदीप्तिं प्राज्ञत्वं रूपसौभाग्यमाप्नयात् ॥५८॥

शिशिर ऋतुमा धेरै दाउरा युक्त अग्नि दानगर्नेको जठराग्नि
बलियो हुन्छ तथा बुद्धि, रुप र सौभाग्य पाउँदछ ।

औषधं स्नेहमाहारं रोगिणां रोगशान्तये ।
दत्त्वा स्याद्रोगरहितः सुखी दीर्घायुरेव च ॥५९॥

रोगीको रोग शान्त गर्न उसलाई औषधी, माया र खान दिनाले
मानिस सुखी र लामो आयुको हुन्छ ।

इन्धनानि च यो दद्याद्विप्रेभ्यः शिशिरागमे ।
नित्यं जयति संग्रामे श्रिया युक्तस्तु दीप्यते ॥६०॥

जो शिशिर ऋतु आउँदा ब्राह्मणलाई इन्धन दान गर्दछ, उ संग्राममा
नित्य विजयी हुन्छ र श्रीले प्रकाशित हुन्छ ।

अलङ्कृत्य तु यः कन्यां वराय सदृशाय वै ।
ब्राह्मणे तु विवाहेन दद्यात्तान्तु सुपूजिताम् ॥६१॥

वस्त्र र आभूषणले सजाएर समान वर्णको वरलाई ब्राह्म
विधिले पूजा गरेर कन्यादान गर्दछ भने ...।

स कन्यायाः प्रदानेन श्रेयो विन्दति पुष्कलम् ।
साधुवादं लभेत् सद्भिः कीर्तिं प्राप्नोति पुष्कलाम् ॥६२॥

... उसलाई अथाह श्रेय प्राप्ति हुन्छ, उसले सज्जनबाट आशिर्वाद र ठूलो कीर्ति पाउँदछ ।

ज्योतिष्टोमातिरात्राणां शतं शतगुणीकृतम् ।
प्राप्नोति पुरुषो दत्त्वा होममन्त्रैस्तु संस्कृताम् ॥६३॥

होमका मन्त्रले सुसंस्कृत कन्यालाई दान दिनाले सय वटा ज्योतिष्टोम
यज्ञ र अतिरात्र यज्ञ गरेको भन्दा सय गुणा बढी फल प्राप्त गर्दछ ।

तां दत्त्वा तु पिता कन्यां भूषणाच्छादनासनैः ।
पूजयन् स्वर्गमाप्नोति नित्यमुत्सववृद्धिषु ॥६४॥

जो बाबु विवाहिता छोरीलाई छोराको जन्मादि उत्सवमा नित्य बोलाएर भूषण,
कपडा र भोजनले सत्कार गर्दछ उसले स्वर्ग पाउँदछ ।

रोमकाले तु संप्राप्ते सोमो भुङ्क्तेथ कन्यकाम् ।
रजो दृष्ट्वा तु गन्धर्वः कुचौ दृष्ट्वा तु पावकः ॥६५॥

रौँ उम्रँदा सोमले, रजोदर्शन हुँदा गन्धर्वले र दूधको मुन्टो
दर्शन गरी अग्निले कन्याको भोग गर्दछन् ।

अष्टवर्षा भवेद् गौरी नववर्षा तु रोहिणी ।
दशवर्षा भवेत् कन्या अत ऊर्ध्वं रजस्वला ॥६६॥

आठ वर्षकी कन्या गौरी, नौ वर्षकी रोहिणी, दश वर्षकी कन्या र त्यसपछि रजस्वला हुन्छे ।

माता चैव पिता चैव ज्येष्ठो भ्राता तथैव च ।
त्रयस्ते नरकं यान्ति दृष्ट्वा कन्यां रजस्वलाम् ॥६७॥

कन्याका मातापिता तथा जेठा दाजु कन्या रजस्वला भएको देखेर नरकमा पर्दछन् ।

तस्माद्विवाहयेत् कन्यां यावन्नर्त्तुमती भवेत् ।
विवाहो ह्यष्टवर्षायाः कन्यायास्तु प्रशस्यते ॥६८॥

यसकारण कन्या परनसर्दै उसको विवाह गर्नू । आठ
वर्षकी कन्याको विवाह श्रेष्ठ मानिएको छ ।

तैलमास्तरणं प्राज्ञः पादाभ्यङ्गं ददाति यः ।
प्रहृष्टमानसो लोके सुखी चैव सदा भवेत् ॥६९॥
जसले तेल, ओछ्यान, बुकुवा आदि दान गर्दछ त्यो मानिसको

चित्त सदा प्रसन्न रहन्छ र सुखी हुन्छ ।

अनड्वाहौ च यो दद्यात् द्विजे सीरेण संयुतौ ।
अलङ्कृत्य यथाशक्त्या धूर्व्वहौ शुभलक्षणौ ॥७०॥
सर्वपापविशुद्धात्मा सर्वकामसमन्वितः ।
वर्षाणि वसति स्वर्गे रोमसंख्याप्रमाणतः ॥७१॥

जसले हलोमा नारिएका, जुवा तान्ने, शुभ लक्षणका दुई वटा साँढेलाई शक्ति अनुसार अलङ्कृत पारी ब्राह्मणलाई दान गर्दछ, उसका अन्तस्करण पापरहीत भएर सोचेका कुरा पूरा हुन्छन् र उ दान दिइएका साँढेको शरीरका भएका रौं जति नै वर्षसम्म स्वर्गमा बस्न पाउँदछ ।

धेनुञ्च यो द्विजे दद्यादलङ्कृत्य पयस्विनीम् ।
कांस्यवस्त्रादिभिर्युक्तां स्वर्गलोके महीयते ॥७२॥

जसले लैनु गाईलाई सजाएर काँसको भाँडा र वस्त्र सहित
ब्राह्मणलाई दान गर्दछ उ स्वर्गमा पूजिन्छ ।

भूमिं शस्यवतीं श्रेष्ठां ब्राह्मणे वेदपारगे ।
गां दत्त्वार्धप्रसूताञ्च स्वर्गलोगे महीयते ॥७३॥

घाँस सहितको भूमि र आधा बिहाएकी गाई वेदजान्ने
ब्राह्मणलाई दान दिने व्यक्ति स्वर्गमा पूजिन्छ ।

यावन्ति शस्यमूलानि गोरोमाणि च सर्वशः ।
नरस्तावन्ति वर्षाणि स्वर्गलोके महीयते ॥७४॥

घाँसका जति जरा हुन्छन् र गाईका जीउमा जति रौं हुन्छन्
त्यति वर्षसम्म उसलाई स्वर्गमा पूजा गरिन्छ ।

यो ददाति शफैरौप्यैर्हैमश्रृङ्गीमरोगिणीम् ।
सवत्सां वाससा वीतां सुशीलाङ्गां पयस्विनीम् ॥७५॥
तस्यां यावन्ति रोमाणि सवत्सायां दिवं गतः ।
तावद्वर्षसहस्राणि स नरो ब्रह्मणोऽन्तिके ॥७६॥

जो मानिस चाँदीका खुर, सुनका सिङले युक्त, निरोगी, बाच्छा वा बाच्छीले सहित, कपडाले ढाकिएकी र उत्तम स्वभावकी लैनु गाई दान गर्दछ उ स्वर्गमा गएर बाछो सहित गाईको शरीरमा भएका रौं जति नै वर्षसम्म ब्रह्मको समिपमा वास गर्दछ ।

यो ददाति बलीवर्द्दमुक्तेन विधिना शुभम् ।
अव्यङ्गं गोप्रदानेन फलाद्दशगुणं फलम् ॥७७॥

यही विधिले सर्वाङ्गपूर्ण साँढे दान गर्नेले गाई दानको दश गुणा बढी फल पाउँदछ ।

अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भुर्वैष्णवी सूर्यसुताश्च गावः ।
लोकास्त्रयस्तेन भवन्ति दत्ता यःकाञ्चनं गाञ्च महीञ्च दद्यात् ॥७८॥

सुन अग्निको पहिलो सन्तान हो, पृथिवी विष्णुकी छोरी हुन् र गाईहरु सूर्यका छोरी हुन् । त्यसैले यी तीन कुरा सुन, गाई र पृथिवी दान गर्नाले तीनै लोकको दान हुन जान्छ ।

सर्वेषामेव दानानामेकजन्मानुगं फलम् ।
हाटकक्षितिगौरीणां सप्तजन्मानुगं फलम् ॥७९॥

सबै अरु कुराको दानको फल एक जन्मसम्मका लागि हुन्छ तर सुन, भूमि र गाई दानको फल सात जन्मको लागि हुन्छ ।

अन्नदस्तु भवेन्नित्यं सुतृप्तो निभृतः सदा ।
अम्बुदश्च सुखी नित्यं सर्वकर्मसमन्वितः ॥८०॥

अन्न दान गर्ने सधैं राम्ररी तृप्त र भरिपूर्ण हुन्छ । जल दान गर्ने नित्य सुखी र सबै कर्ममा लागिरहने हुन्छ ।

सर्वेषामेव दानानामन्नदानं परं स्मृतम् ।
सर्वेषामेव जन्तूनां यतस्तज्जीवितं परम् ॥८१॥

सबै दानहरुमा अन्नदान उत्तम मानिन्छ किनकि यो सबै प्राणीको जीवनको आधार हो ।

यस्मादन्नात् प्रजाः सर्व्वाःकल्पे कल्पेऽसृजत् प्रभुः ।
तस्मादन्नात् परं दानं न भूतो न भविष्यति ॥८२॥

प्रत्येक कल्पमा ईश्वरले सबै प्रजालाई अन्नले उत्पन्न गरेकाले
अन्नदान भन्दा ठूलो न कुनै दान छ न हुनेछ ।

अन्नदानात् परं दानं विद्यते न हि किञ्चन ।
अन्नाद् भूतानि जायन्ते जीवन्ति च न संशयः ॥८३॥

अन्नदान भन्दा ठूलो कुनै दान छैन । अन्नले नै प्राणी
जन्मन्छन् र बाँच्दछन्, यसमा शङ्का छैन ।

मृत्तिकां गोशकृद्दर्भानुपवीतं यथोत्तरम् ।
दत्त्वा गुणाढ्यविप्राय कुले महति जायते ॥८४॥

माटो, गोबर, कुश र जनैका गुणमा हुर्केका ब्राह्मणलाई
क्रमैले दान दिनाले महान कुलमा उत्पन्न हुन्छ ।

मुखवासञ्च यो दद्याद्दन्तधावनमेव च ।
शुचिगन्धसमायुक्तोऽवाग्दुष्टः स सदा भवेत् ॥८५॥

जसले खाने मसला र दतिवन दान गर्दछ उ पवित्र वासनाले
युक्त भई कहिल्यै वाणीको दोषले युक्त हुँदैन ।

पादशौचन्तु यो दद्यात्तथा च गुदलिङ्गयोः ।
यः प्रयच्छति विप्राय शुद्धबुद्धिः सदा भवेत् ॥८६॥

जसले ब्राह्मणलाई गोडा धुन वा दिसा र जननेन्द्रिय धुन जल
दिन्छ त्यो सधैं शुद्ध बुद्धिको हुन्छ ।

औषधं पथ्यमाहारं स्नेहाभ्यङ्गं प्रतिश्रयम् ।
यः प्रयच्छति रोगिभ्यः सर्वव्याधिविवर्जितः ॥८७॥

औषधि, स्वास्थवर्द्धक आहार, तेलमालिश र आश्रय जसले
रोगीलाई दिन्छ उ सबै खाले रोगबाट मुक्त हुन्छ ।

गुडमिक्षुरसञ्चैव लवणं व्यञ्जनानि च ।

सुरभीणि च पापानि दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥८८॥

सखर, ऊखुको रस, नुन र मसला तथा सुगन्धित पेय पदार्थ दान दिनाले अत्यन्त सुखी हुन्छ ।

दानैश्च विविधैः सम्यक् पुण्यमेतदुदाहृतम् ।
विद्यादानेन सुमतिर्ब्रह्मलोके महीयते ॥८९॥

विविध किसिमका दानले हुने लाभ बताइएको छ । विद्यादानले
उत्तम बुद्धिको भई ब्रह्मलोकमा पूजिन्छ ।

अन्योन्यान्नप्रदा विप्रा अन्योन्यप्रतिपूजकाः ।
अन्योन्यं प्रतिगृह्णन्ति तारयन्ति तरन्ति च ॥९०॥

एकअर्कालाई अन्न दिने, पूजा गर्ने र धन स्वीकार गर्ने ब्राह्मण
अरुलाई तार्दछन् र आफू पनि तर्दछन् ।

दानान्येतानि देयानि तथान्यानि विशेषतः ।
दीनान्धकृपणादिभ्यः श्रेयस्कामेन धीमता ॥९१॥

श्रेय चाहनेबाट यि र यस्तै अन्य कुराहरुको दान विशेषतः गरिब,
अन्धा र दयनीयलाई विधिले दिइनु पर्दछ ।

ब्रह्मचारियतिभ्यश्च वपनं यस्तु कारयेत् ।
नखकर्मादिकञ्चैव चक्षुष्मान् जायते नरः ॥९२॥

ब्रह्मचारी र सन्यासीको कपाल खौराउने, नङ कटाउने आदि
काम गराउने मानिस असल आँखायुक्त हुन्छ ।

देवागारे द्विजातीनां दीपं दद्याच्चतुष्पथे ।
मेधाविज्ञानसम्पन्नश्चक्षुष्मान् जायते नरः ॥९३॥

मन्दिरमा, ब्राह्मणलाई र चौबाटोमा दीपदान गर्ने व्यक्ति सधैं मेधावी,
ज्ञानवान् र दृष्टिवान् हुन्छ ।

नित्ये नैमित्तिके काम्ये तिलान् दत्त्वा तु शक्तितः ।
प्रजावान् पशुमांश्चैव धनवान् जायते नरः ॥९४॥

नित्य, नैमित्तिक र काम्य कर्ममा शक्ति अनुसार तिल दान गर्ने
व्यक्ति सन्तान, पशु र धनले पूर्ण हुन्छ ।

यो यदाभ्यर्थितो विप्रैर्यद्यत् संप्रतिपादयेत् ।
तृणकाष्ठादिकञ्चैव गोप्रदानसमं भवेत् ॥९५॥

जो ब्राह्मणले जुन समयमा जे चाहन्छ त्यो दिन्छ वा घाँसपात,
काठ आदि दिन्छ त्यो गोदान समान हुन्छ ।

न वै शयीत तमसा न यज्ञे नानृतं वदेत् ।
अपवदेन्न विप्रस्य न दत्त्वा परिकीर्तयेत् ॥९६॥

अन्धकारमा र यज्ञमा झुटो नबोल । ब्राह्मणको निन्दा नगर । दान दिएर फलाक्दै नहिँड ।

यज्ञोऽनृतेन क्षरति तपः क्षरति विस्मयात् ।
आयुर्विप्रापवादेन दानं च परिकीर्तनात् ॥९७॥

यज्ञ झुट बोल्नाले क्षीण हुन्छ । तप घमण्ड गर्नाले क्षीण हुन्छ । ब्राह्मण-निन्दाले
आयु क्षीण हुन्छ । फलाक्दै हिँडेमा दानको महत्व समाप्त हुन्छ ।

चत्वार्येतानि कर्माणि सनध्यायां वर्जयेद् बुधः ।
आहारं मैथुनं निद्रां तथा संपाठमेव च ॥९८॥

विद्वानले यी चार कुरा साँझमा नगर्नू-भोजन, मैथुन, सुत्ने काम र पठनपाठन ।

आहाराज्जायते व्याधिर्गर्भो वै रौद्रमैथुनात् ।
निद्रातो जायतेऽलक्ष्मीः संपाठादायुषः क्षयः ॥९९॥

भोजनले रोग लाग्छ । मैथुनले भयानक गर्भ रहन्छ । सुते लक्ष्मी जान्छिन् ।
पठनपाठन गरे आयु घट्दछ ।

ऋतुमतीं तु यो भार्यां सन्निधौ नोपगच्छति ।
तस्या रजसि तन्मासं पितरस्तस्य शेरते ॥१००॥

ऋतुस्नाता स्त्रीसँग सहवास नगर्नेका पितृहरु त्यो महिनाभर त्यसै स्त्रीको रजमा सुत्दछन् ।

कृत्वा गृह्याणि कर्माणि स्वभार्य्यापोषणे रतः ।
ऋतुकालाभिगामी स्यात् प्राप्नोति परमां गतिम् ॥१०१॥

गृहस्थकर्म गर्दै पत्नीको पालनपोषणमा व्यस्त र ऋतुस्नाता स्व-स्त्रीसँग
मात्र सहवास गर्ने व्यक्तिले परमगति पाउँदछ ।

उषित्वैवं गृहे विप्रो द्वितीयादाश्रमात् परम् ।
वलीपलितसंयुक्तस्तृतीयन्तु समाश्रयेत् ॥१०२॥

यसरी घरगृहस्थीमा बसेर दोश्रो (गृहस्थाश्रम) आश्रम पछि चाउरी र
फुलेका कपाल लिई तेश्रो आश्रमको आश्रय लिनू ।

गच्छेदेवं वनं प्राज्ञः सभार्यस्त्वेक एव वा ।
गृहीत्वा चाग्निहोत्रञ्च होमं तत्र न हापयेत् ॥१०३॥

यसरी गृहस्थाश्रम पछि बुद्धिमानले पत्नीसँगै वा एक्लै बनमा जानू र त्यहाँ पनि
अग्निहोत्र ग्रहण गरी होम गर्न नछाड्नू ।

कुर्य्याच्चैव पुरोडाशं वन्यैर्मेध्यैर्यथाविधि ।
भिक्षाञ्च भिक्षवे दद्याच्छाकमूलफलादिभिः ॥१०४॥

वनमा उत्पन्न हुने यज्ञीय पदार्थले विधिपूर्वक पुरोडाश बनाई सागपात, कन्दमूल,
फलफूल आदिसँगै माग्न आउनेलाई भिक्षा दिनू ।

कुर्य्यादध्ययनं नित्यमग्निहोत्रपरायणः ।
इष्टिं पार्व्वायणीयाञ्च प्रकुर्य्यात् प्रतिपर्वसु ॥१०५॥

अग्निहोममा तत्पर भई नित्य अध्ययन गर्नू, पर्वमा ती पर्वसम्बन्धी इष्टि (होम) गर्नू ।

उषित्वैवं वने विप्रो विधिज्ञः सर्वकर्मसु ।
चतुर्थमाश्रमं गच्छेद्धुतहोमो जितेन्द्रियः ॥१०६॥

यसरी सबै कर्मका विधि जान्ने विप्र बनमा बस्दै, होम गर्दै,
इन्द्रियलाई जित्दै चौथो आश्रममा प्रवेश गर्नू ।

अग्निमात्मनि संस्थाप्य द्विजः प्रव्रजितो भवेत् ।
वेदाभ्यासरतो नित्यमात्मविद्यापरायणः ॥१०७॥

आफूभित्र अग्निलाई स्थापित गरी द्विजले सन्यास धर्म अँगाल्नू ।
नित्य वेदाभ्यासमा तत्पर भई आत्मविद्यामा लागि पर्नू ।

अष्टौ भिक्षाः समादाय स मुनिः सप्त पञ्च वा ।
अद्भिः प्रक्षाल्य तत्सर्व्वं भुञ्जीत च समाहितः ॥१०८॥

त्यस्तो मुनिले आठ, सात, वा पाँच भिक्षा मागेर लेराई
त्यो सबैमा जल छर्की संयमित भई उपभोग गर्नू ।

अरण्ये निर्ज्जने तत्र पुनरासीत भुक्तवान् ।
एकाकी चिन्तयेन्नित्यं मनोवाक्कायकर्मभिः ॥१०९॥

अघाएपछि त्यहाँ निर्जन वनमा रहेर एक्लै मन, वचन र कर्मले नित्य ईश्वरको चिन्तन गर्नू ।

मृत्युञ्च नाभिनन्देत जीवितं वा कथञ्चन ।
कालमेव प्रतीक्षेत यावतायुः समाप्यते ॥११०॥

जीवन वा मृत्युको कुनै परवाह वा चिन्ता नगर्नू ।
आयु समाप्त भई आउने काललाई पर्खेर बस्नू ।

संसेव्य चाश्रमान् सर्वान् जितक्रोधो जितेन्द्रियः ।
ब्रह्मलोकमेवाप्नोति वेदशास्त्रार्थविद् द्विजः ॥१११॥

सबै आश्रम अँगाली क्रोध र इन्द्रियलाई जितेको एवं वेद र शास्त्रको
अर्थ जानेको द्विजले ब्रह्मलोक प्राप्त गर्दछ ।

आश्रमेषु च सर्वेषु प्रोक्तोऽयं प्राश्निको विधिः ।
अथाभिवक्ष्ये पापानां प्रायश्चित्तं यथाविधि ॥११२॥

सबै आश्रमका बारेमा यो निर्णायक विधि बताइएको छ । यसपछि
पापको प्रायश्चितका विधि बताइने छ ।

ब्रह्मघ्नश्च सुरापश्च स्तेयी च गुरुतल्पगः ।
महापातकिनस्त्वेते तत्संयोगी च पञ्चमः ॥११३॥

ब्राह्मणको हत्यारा, सुरा पेयी, चोर, गुरु पत्नी गमन गर्ने र यिनका
सहयोगी-यी पाँच महापापी हुन्छन् ।

ब्रह्मघ्नस्तु वनं गच्छेत् वल्कवासा जटी ध्वजी ।
वन्यान्येव फलान्यश्नन् सर्व्वकामविवर्जितः ॥११४॥

ब्राह्मण हत्याराले बनमा जानू, बोक्रा लगाउनू, जटा पाल्नू, हत्याराको
चिह्न लिनू र सबै इच्छा त्यागी वनका फलफूल खानू ।

भिक्षार्थी विचरेद् ग्रामं वन्यैर्यदि न जीवति ।
चातुर्वर्ण्यं चरेद्भैक्षं खट्वाङ्गी संयतः सदा ॥११५॥

फलफूलले नपुगे भिक्षुक भई गाऊँमा डुल्नू, सधैं खट्वाङ्गी र
संयमित भई चारै वर्णसँग भिक्षा माग्नू ।
नोट : खट्वाङ्गी : ब्रह्महत्या गरेमा त्यसै ब्राह्मण वा अरू मानिसको खप्परको भन्डा बनाई प्रायश्चित्तको
लागि त्यसैमा भीख माग्दै खाँदै विचरण गर्ने कार्य ।

भैक्षञ्चैव समादाय वनं गच्छेत्ततः पुनः ।
वनवासी स पापःस्यात् सदाकालमतन्द्रितः ॥११६॥

भिक्षा मागी पुनः वनमै जानू, त्यो पापीले अल्छी नगरी सधैं वनवासी हुनू ।

ख्यापयन् मुच्यते पापात् ब्रह्मघ्नः पापकृन्नरः ।
अनेन तु विधानेन द्वादशाब्दव्रतञ्चरेत् ॥११७॥

ब्राह्मणको हत्या गर्ने पापीले आफूले गरेको पाप पटकपटक भन्दा
पापबाट छुट्दछ, यो विधिले बाह्र वर्षको व्रत गर्नू ।

संनियम्येन्द्रियग्रामं सर्वभूतहिते रतः ।
ब्रह्महत्यापनोदाय ततो मुच्येत किल्विषात् ॥११८॥

ब्रह्महत्याको पापबाट मुक्त हुन इन्द्रियलाई नियन्त्रण गरी
सबै प्राणीको कल्याणमा लागिरहनु पर्दछ ।

अतः परं सुरापस्य प्रवक्ष्यामि विनिष्कृतिम् ।
श्रोतुमिच्छत भो विप्रा वेदशास्त्रानुरूपिकाम् ॥११९॥

यसपछि सुरा पिउनेको प्रायश्चितलाई बताउँदछु । तपाईँहरू
वेदशास्त्र अनुरूप त्यसलाई सुन्ने मन गर्नु होस् ।

गौडी माध्वी च पैष्टी च विज्ञेया त्रिविधा सुरा ।
यथैवैका तथा सर्वा न पातव्या द्विजोत्तमैः ॥१२०॥

सखर, मह-महुवा वा अङ्गुरादि तथा अन्नादिले बनेका गरी सुरा तीन थरी हुन्छ ।
एउटा जस्तो हो सबै उस्तै हुन् र उत्तम द्विजले यसलाई नपिउनू ।

सुरापस्तु सुरां तप्तां पिबेत्तत्पापमोक्षकः ।
गोमूत्रमग्निवर्णञ्च गोमयं वा तथाविधम् ॥१२१॥

सुरा पिएको पापबाट मुक्त हुन चाहने शराबीले तातो सुरा पिउनू । तताएर उमालिएको
गहुँत वा त्यही विधिले गोबर खानू ।

घृतं वा त्रीणि पेयानि सुरापो व्रतमाचरेत् ।
मुच्यते तेन पापेन प्रायश्चित्ते कृते सति ॥१२२॥

वा तातो घिउ पिउनू, यी तीन पेय हुन् । सुरापान गर्नेले व्रत बस्नू ।
प्रायश्चित गरेपछि पापबाट मुक्त हुन्छ ।

अरण्ये वा वसेत् सम्यक् सर्वकामविवर्जितः ।
चान्द्रायणानि वा त्रीणि सुरापो व्रतमाचरेत् ॥१२३॥

अथवा सबै कामना त्यागेर राम्ररी वनमा बस्नू वा तीन वटा
चान्द्रायण व्रत गर्नू वा सुरापान गर्नेले गर्ने व्रत गर्नू ।

एवं शुद्धि सुरापस्य भवेदिति न सशंयः ।
मद्यभाण्डोदकं पीत्वा पुनः संस्कारमर्हति ॥१२४॥

सुरापेयीको यसरी शुद्धी हुन्छ । रक्सीको भाँडामा पानी पिए उ फेरी संस्कार गर्न योग्य हुन्छ ।

स्तेयं कृत्वा सुवर्णस्य राज्ञे शंसेत मानवः ।
ततो मुसलमादाय स्तेनं हन्यात् सकृन्नृपः ॥१२५॥

सुन चोरले आफूले चोरेको चिज राजासमक्ष कबोल गर्नू र राजाले
चोरलाई एक पटक मुसलले हिर्काउनू ।

यदि जीवति स स्तेनस्ततः स्तेयात् प्रमुच्यते ।
अरण्ये चीरवासा वा चरेद् ब्रह्महणो व्रतम् ।
एवं शुद्धिः कृत्वा स्तेये संवर्त्तवचनं यथा ॥१२६॥

यसरी बाँचे चोरीको पापबाट मुक्त हुन्छ । विकल्पमा चोरले च्यातिएका लुगा लगाई
वनमा बसेर ब्रह्महत्याको व्रत गर्नू । संवर्त्तको विचारमा चोरको पाप यसै गर्नाले शुद्ध हुन्छ ।

गुरुतल्पे शयानस्तु तल्पे स्वप्यादयोमये ।
समालिङ्गेत् स्त्रियं वापि दीप्तां कृत्वायसा कृताम् ॥१२७॥

गुरुपत्नी गामीले फलामको तताएर रातो पारिएको ओछ्यानमा सुत्नू वा
यस्तो तातो रातो स्त्रीमूर्तिलाई अँगालो हाल्नू ।

चान्द्रायणानि वा कुर्य्याच्चत्वारि त्रीणि वा द्विजः ।

ततो विमुच्यते पापात् प्रायश्चित्ते कृते सति ॥१२८॥

त्यसपछि चार वा तीन चान्द्रायण व्रत गर्नू । यसरी प्रायश्चित गरेपछि द्विज पापमुक्त हुन्छ ।

एभिः सम्पर्कमायाति यः कश्चित् पापमोहितः ।
तत्तत्पापविशुद्ध्यर्थं तस्य तस्य व्रतञ्चरेत् ॥१२९॥

पापले मोहित भई जुन् जुन् महापापीका सङ्गत गर्दछन् तिनले
त्यो त्यो पापको शुद्धिको प्रायश्चितको व्रत गर्नू ।

क्षत्रियस्य वधं कृत्वा त्रिभिः कृच्छ्रैर्विशुद्ध्यति ।
कुर्य्याच्चैवानुरुपेण त्रीणि कृच्छ्राणि संयतः ॥१३०॥

क्षत्रियको हत्या गरेमा तीन कृच्छ्रव्रतले शुद्ध हुन्छ । यसैले
संयमित भई तीन कृच्छ्रव्रत विधिपूर्वक गर्नू ।

वैश्यहत्यान्तु संप्राप्तः कथञ्चित् काममोहितः ।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रौ कुर्व्वीत स नरो वैश्यघातकः ॥१३१॥

केही गरी कामले मोहित भई वैश्यको हत्या हुन गए,
त्यस्ता हत्या गर्नेले कृच्छ्र वा अतिकृच्छ्र व्रत गर्नू ।

कुर्य्याच्छूद्रवधं प्राप्तस्तप्तकृच्छ्रं यथाविधि ।
एवं शुद्धिमवाप्नोति संवर्त्तवचनं यथा ॥१३२॥

शूद्रको हत्या गर्नेले विधिपूर्वक तप्तकृच्छ्र व्रत गर्नू । संवर्तका विचारमा उ यसैगरी शुद्ध हुन्छ ।

गोघ्नस्यातः प्रवक्ष्यामि निष्कृतिं तत्त्वतः शूभाम् ॥१३३॥

यसपछि म गाईहत्याको शुभ प्रायश्चितको तत्वपूर्ण प्रवचन गर्नेछु ।

गोघ्नः कुर्व्वीत संस्कारं गोष्ठे गोरुपसन्निधौ ।
तत्रैव क्षितिशायी स्यान्मासार्द्धं संयतेन्द्रियः ॥१३४॥

गाईको हत्या गर्नेले गोठमा गाईका सामु संस्कार गर्नू (बस्नू) । संयमतापूर्वक पन्ध्र दिनसम्म त्यहीँ भुईँमा सुत्नू ।

स्नानं त्रिषवणं कुर्यान्नखलोमविवर्जितः ।
सक्तुयावकभिक्षाशी पयो दधि शकृन्नरः ॥१३५॥

नङ र कपाल काटी त्रिषवण स्नान गर्नू, सातु र जौको भिक्षा वा दूध, दही र गोबर खाने बन्नू ।

एतानि क्रमशोऽश्नीयाद् द्विजस्तत्पापमोक्षकः ।
गायत्रीञ्च जपेन्नित्यं पवित्राणि च शक्तितः ॥१३६॥

पापबाट मुक्त हुन यी कुरा क्रमैले खानू । नित्य शक्ति अनुसार गायत्री तथा पवित्र मन्त्रहरु जप गर्नू ।

पूर्णे चैवार्द्धमासे च विप्रान् भोजयेद् द्विजः ।
भुक्तवत्सु च विप्रेषु गाञ्च दद्यात् स दक्षिणाम् ॥१३७॥

महिना वा पन्ध्र दिन भएपछि त्यो द्विजले ब्राह्मण भोजन गराउनू र भोजन गरेपछि त्यो बुद्धिमानले ती ब्राह्मणलाई गाई दान दिनू ।

व्यापन्नानां बहूनां च वन्धने रोधनेऽपि वा ।
भिषङ्मिथ्योपचारे च द्विगुणं व्रतमाचरेत् ॥१३८॥

छेक्दा, बाँध्दा र झुटो (व्यर्थ) उपचार गर्दा यदि धेरै गाई मरे भने यसका लागि वैद्यले दोब्बर व्रत गर्नू ।

एका चेद्बहुभिः केश्चिद्दैवाद् व्यापादिता क्वचित् ।
पादं पादन्तु हत्यायाश्चरेयुस्ते पृथक् पृथक् ॥१३९॥

धेरै मिलेर दुर्भाग्यवश एउटा गाई मारिन गए त्यो हत्याको लागि सबैले छुट्टाछुट्टै एक-एक अंश प्रायश्चित गर्नू ।

यन्त्रणे गोश्चिकित्सार्थे गूढगर्भविमोचने ।
यदि तत्र विपत्तिः स्यान्न स पापेन लिप्यते ॥१४०॥

औषधी गर्न गाईलाई तह लगाउँदा वा मृत-गर्भ बाहिर निकाल्दा
दुर्घटना हुन गए, गर्ने व्यक्ति पापमा लिप्त हुँदैन ।

औषधं स्नेहमाहारं दद्याद् गोब्राह्मणेषु च ।
दीयमाने विपत्तिःस्यात्पुण्यमेव न पातकम् ॥१४१॥

गाई र ब्राह्मणलाई औषधी, चिल्लोचाप्लो र खानेकुरा दिँदा
दुर्घटनावश केही भए पाप होइन पुण्य नै हुन्छ ।

प्रायश्चित्तस्य पादन्तु रोधेषु व्रतमाचरेत् ।
द्वौ पादौ बन्धने चैव पादोनं यन्त्रणे तथा ॥१४२॥

रोक्दा खेरी मरे एक चौथाई, बाँध्दा मरे आधा र तह लगाउँदा गाई मरे तीन चौथाई व्रत बस्नू ।

पाषाणैर्लगुडैर्दण्डैस्तथा शस्त्रादिभिर्नरः ।
निपातने चरेत् सर्वं प्रायश्चित्तं दिनत्रयम् ॥१४३॥

ढुङ्गा, लौरो, लाठो र हतियार आदिले हिर्काएर गाई मार्ने
मानिसले तीन दिनसम्म पूर्ण प्रायश्चित गर्नू ।

हस्तिनं तुरगं हत्वा महिषोष्ट्रकपींस्तथा ।
एवंविधे द्विजःकुर्व्वीत् सप्तरात्रमभोजनम् ॥१४४॥

हात्ती, घोडा, भैंसी, ऊँट तथा बाँदर मारे वा आफूद्वारा मारिन
गएमा द्विजले सात रातसम्म भोजन नगर्नू ।

व्याघ्रं श्वानं खरं सिंहमृक्षं शूकरमेव च ।
एतान् हत्वा द्विजःमोहात् त्रिरात्रेणैव शुध्यति ॥१४५॥

मोहवश बाघ, कुकुर, गधा, सिँह, भालु र सुँगुरको हत्या गरे द्विज तीन रातमा शुद्ध हुन्छ ।

सर्वासामेव जातीनां मृगाणां वनचारिणाम् ।
अहोरात्रोषितस्तिष्ठेज्जपन् वै जातवेदसम् ॥१४६॥
वनमा विचरण गर्ने सबैप्रकारका मृगको हत्यामा जातवेदस

मन्त्र जप गर्दै एक दिनरात उपवास बस्नू ।

हंसं काकं वलाकाञ्च बर्हिकारण्डवानपि ।
सारसञ्चासभासौ च हत्वा त्रिदिवसं क्षिपेत् ॥१४७॥

हाँस, काग, बकुल्ला, मयुर, पानीहाँस, सारस, नीलकण्ठ र गिद्ध मारे तीन दिन बार्नू ।

चक्रवाकं तथा क्रौञ्चं सारिकाशुकतित्तिरीम् ।
श्येनगृघ्रानुलूकांश्च पारावतमथापि वा ॥१४८॥
टिट्टिभं जालपादञ्च कोकिलं कुक्कुटं तथा ।
एषां वधे नरः कुर्याद् दिनमेकमभोजनम् ॥१४९॥

चखेवा, कर्‍याङकुरुङ, मैना, सुँगा, तित्रा, बाज, गिद्ध, उल्लु, परेवा तथा हुटिट्याउँ,
जालपाद, कोइली र कुखुरा हत्या हुन गए मानिसले एक दिन भोजन नगर्नू ।

पूर्वोक्तानां तु सर्वेषां हंसादीनामशेषतः ।
अहोरात्रोषितस्तिष्ठेज्जपन् वै जातवेदसम् ॥१५०॥

माथि बताइएका सबै र हाँस आदिको (हत्या हुँदा)
जातवेदस् मन्त्र जप्दै एक दिनरात उपवास बस्नू ।

मण्डूकांश्चैव हत्वा च सर्पमार्ज्जारमूषकम् ।
त्रिरात्रोपोषिततिष्ठेत् कुर्य्याद् ब्राह्मणभोजनम् ॥१५१॥

भ्यागुतो, सर्प, बिरालो र मुसा मारे तीन रात उपवास बसी ब्राह्मणलाई भोजन गराउनू ।

अनस्थीन् ब्राह्मणो हत्वा प्राणायामेन शुध्यति ।
अस्थिमतो वधे विप्रः किञ्चिद्दद्याद्विचक्षणः ॥१५२॥

हाड नहुने जीव मारे ब्राह्मण प्राणायामले नै शुद्ध हुन्छ भने हाड भएका साना
जीव मारे बुद्धिमान ब्राह्मणले केही दान गर्नू ।

चाण्डालीं यो द्विजो गच्छेत् कथञ्चित् काममोहितः ।

त्रिभिः कृच्छ्रैर्विशुद्ध्येत प्राजापत्यानुपूर्वकैः ॥१५३॥

वासनाले मोहित भई जो द्विज चाण्डाल्नी गमन गर्दछ उसले प्राजापत्य
व्रत गरी तीन वटा कृच्छ्र व्रत गर्नू, शुद्ध हुन्छ ।

पुंश्चलीगमनं कृत्वा कामतोऽकामतोऽपि वा ।
कृच्छ्रचान्द्रायणे तस्य पावने परमे स्मृते ॥१५४॥

चाहेर वा नचाहिकन व्यभिचारिणीलाई गमन गर्नेलाई
दुईवटा कृच्छ्र चान्द्रायणव्रत परम पवित्र मानिएको छ ।

नटीं शैलूषिकीञ्चैव रजकीं वेणुजीविनीम् ।
गत्वा चान्द्रायणं कुर्य्यात्तथा चर्मोपजीविनीम् ॥१५५॥

नर्तकी, नटी, धोबिनी, बाँसको काम गर्ने तथा छालाको काम गर्ने स्त्रीलाई गमन गरे द्विजले
चान्द्रायण व्रत गर्नू ।

क्षत्रियामथ वैश्यां वा गच्छेद्यः काममोहितः ।
तस्य सान्तपनं कृच्छ्रं भवेत् पापापनोदकम् ॥१५६॥

कामले मोहित भई छेत्रिनी तथा वैश्यालाई गमन गर्नेलाई
सान्तपन कृच्छ्र व्रत पापबाट छुटाउने हुन्छ ।

शूद्रीं तु ब्राह्मणो गत्वा मासं मासार्द्धमेव वा ।
गोमूत्रयावकाहारो मासार्द्धेन विशुद्ध्यति ॥१५७॥

बाहुनले एक महिना वा पन्ध्र दिनसम्म शूद्रालाई भोग गरे गहुँत र
जौजन्य पदार्थ खाई पन्ध्र दिनमा शुद्ध हुन्छ ।

विप्रास्वजनां गत्वा प्राजापत्येन शुध्यति ।
स्वजनां तु द्विजो गत्वा प्राजापत्यं समाचरेत् ॥१५८॥

नातेदार बाहेकका बाहुनी गमन गरेमा वा आफ्नै नातेदार
बाहुनी गमन गरेमा द्विजले प्राजापत्य व्रत गर्नू ।

क्षत्रियां क्षत्रियो गत्वा तदेव व्रतमाचरेत् ।
नरो गोगमनं कृत्वा कुर्य्याच्चान्द्रायणं व्रतम् ॥१५९॥

छेत्रीले छेत्रिनी गमन गरे त्यही (प्राजापत्य) व्रत गर्नू । मानिसले
गाई गमन गरेमा चान्द्रायण व्रत गर्नू ।

मातुलानीं तथा श्वश्रूं सुतां वै मातुलस्य च ।
एता गत्वा स्त्रियो मोहात् पराकेण विशुध्यति ॥१६०॥

माइजू, सासु तथा मामाका छोरीलाई अनजानमा गमन गरे पराकव्रतले शुद्ध हुन्छ ।

गुरोर्दुहितरं गत्वा स्वसारं पितुरेव च ।
तस्या दुहितरश्चैव चरेच्चान्द्रायणं व्रतम् ॥१६१॥

गुरुपुत्री, फुपू तथा फुपूकी छोरी गमन गरेमा पनि चान्द्रायण व्रत गर्नू ।

पितृव्यदारगमने भ्रातुर्भार्य्यागमे तथा ।
गुरुतल्पव्रतं कुर्य्यान् निष्कृतिर्नान्यथा भवेत् ॥१६२॥

काकी वा ठूली आमा तथा भाई बुहारी गमन गरे
गुरुपत्नी गमनको व्रत गर्नू अन्यथा शुद्ध हुँदैन ।

पितृदाराः समारुह्य मातृवर्जं नराधमः ।
भगिनीं मातुराप्तां च स्वसारं चान्यमातृजाम् ॥१६३॥
एतास्त्रियः स्त्रियो गत्वा तप्तकृच्छ्रं समाचरेत् ।
कुमारीगमने चैव व्रतमेतत् समाचरेत् ॥१६४॥

सौतेनी आमा, आमाकी बहिनी र सौतेनी आमाकी बहिनी : यी तीन स्त्री गमन गर्ने
नराधमले तप्तकृच्छ्र व्रत गर्नू । कुमारी गमन गर्नेले पनि यही व्रत गर्नू ।

पशु वेश्याभिगमने प्राजापत्यं विधीयते ।
सखिभार्य्यां समारुह्य श्वश्रूं वा श्यालिकां तथा ॥१६५॥

पशु र वेश्या तथा मित्रपत्नी, सासु र साली गमन गरे शुद्ध हुन प्राजापत्यको विधान बताइन्छ ।

मातरं योऽधिगच्छेच्च स्वसारं पुरुषाधमः ।
न तस्य निष्कृतिर्दद्यात् स्वां चैव तनूजां तथा ॥१६६॥

जो निच मानिस माता, दिदीबहिनी तथा आफ्नै छोरी गमन
गर्दछ उसका लागि प्रायश्चितको विधान छैन ।

नियमस्थां व्रतस्थाञ्च योभिगच्छेत् स्त्रियं द्विजः ।
स कुर्य्यात् प्राकृतं कृच्छ्रं धेनुं दद्यात् पयस्विनीम् ॥१६७॥

नियममा रहेकी र व्रतबसेकी स्त्री गमन गर्ने मानिसले
प्राकृत कृच्छ्र व्रत बसी लैनू गाई दान गर्नू ।

रजस्वलाञ्च यो गच्छेद् गर्भिणीं पतितां तथा ।
तस्य पापविशुद्ध्यर्थमतिकृच्छ्रं विधीयते ॥१६८॥

परसरेकी, गर्भिणी र पतिता स्त्री गमन गर्ने मानिसलाई
शुद्धताका लागि अतिकृच्छ्र व्रतको विधान छ ।

वैश्यजां ब्राह्मणो गत्वा कृच्छ्रमेकं समाचरेत् ।
एवं शुद्धिःसमाख्याता संवर्त्तस्य वचो यथा ॥१६९॥

वैश्या गमन गर्ने बाहुनले एक कृच्छ्र व्रत गर्नु शुद्ध हुन्छ भनी संवर्त्तले भनेका छन् ।

कथञ्चिद् ब्राह्मणीं गत्वा क्षत्रिया वैश्य एव वा ।
गोमूत्रयावकाहारो मासेनैकेन शुध्यति ॥१७०॥

केहीगरी वैश्य र क्षत्रियले बाहुनी गमन गरे भने गहुँत र
जौले बनेका कुरा खाएर महिना दिनमा शुद्ध हुन्छन् ।

शूद्रस्तु ब्राह्मणीं गच्छेत् कदाचित् काममोहितः ।
गोमूत्रयावकाहारो मासेनैकेन शुध्यति ॥१७१॥
केहीगरी कामपिडीत शुद्रले बाहुनी गमन गरेमा गहुँत र जौले

बनेका कुरा खाएर महिना दिनमा शुद्ध हुन्छ ।

ब्राह्मणीं शूद्रसम्पर्के कदाचित् समुपागते ।
कृच्छ्रं चान्द्रायणं तस्याःपावनं परमं स्मृतम् ॥१७२॥

शूद्रका साथ संसर्ग हुन गएकी बाहुनीका लागि कृच्छ्र
चान्द्रायण व्रत परम पवित्र गर्ने भनी बताइएको छ ।

चाण्डालं पुल्कसञ्चैव श्वपाकं पतितं तथा ।
एतान् श्रेष्ठस्त्रियो गत्वा कुर्य्युश्चान्द्रायणत्रयम् ॥१७३॥

चाण्डाल, पुक्कस, श्वपच र पतितका साथ सहवास
गर्ने कुलीन स्त्रीले तीन चान्द्रायण व्रत गर्नू ।

अतः परञ्च दुष्टानां निष्कृतिं श्रोतुमर्हथ ।
सन्न्यस्य दुर्म्मतिः कश्चिदपत्यार्थं स्त्रियं व्रजेत् ॥१७४॥
स कुर्य्यात् कृच्छ्रमश्रान्तःषण्मासं तदनन्तरम् ।
विषाग्निश्यामशवलास्तेषामेवं विनिर्द्दिशेत् ॥१७५॥

यस पछि अतिदुष्टका प्रायश्चित तिमि सुन । कुनै दुर्वुद्धि भएको सन्यासी सन्तानका खातिर स्त्रिगमन गर्दछ भने उसले छ महिना निरन्तर कृच्छ्र व्रत गर्नू । विष र अग्निका कारण जो काला र दागी हुन्छन् तिनलाई पनि यही व्रत बस्न निर्देश गर्नू ।

स्त्रीणाञ्च तथाचरणे गर्ह्याभिगमनेषु च ।
पतनेषु तथैतेषु प्रायश्चित्तविधिः स्मृतः ॥१७६॥
नृणां विप्रतिपत्तौ च पावनः प्रेत्य चेह च ॥१७७॥

यसरी यस्तै आचरण गर्ने निन्दनीय स्त्रीसंभोगमा तथा पतनमा पनि प्रायश्चितको यही विधि देखिएको छ । मानवको विपदमा यसलोक र परलोकमा (प्रायश्चित) यसले पवित्र पार्दछ ।

गोविप्रप्रहते चैव तथा चैवात्मघातिनि ।
नाश्रुप्रपातनं कार्य्यं सद्भिःश्रेयोऽनुकाङ्क्षिभिः ॥१७८॥

कल्याण चाहने भएका सज्जनले गाई र ब्राह्मणद्वारा मारिने तथा
आत्महत्या गर्नेहरुका लागि आँशु नबहाउनू ।

एषामन्यतमं प्रेतं यो वहेत दहेत वा ।
तथोदकक्रियां कृत्वा चरेच्चान्द्रायणव्रतम् ॥१७९॥

आत्महत्या गर्नेको, गाई-साँढेबाट र ब्राह्मणद्वारा मारिनेको लाश जसले बोक्दछ वा
जलाउँछ उसले मृतकका नाममा जलाञ्जली दिई चान्द्रायण व्रत गर्नू ।

तच्छवं केवलं स्पृष्ट्वा अश्रु नो पातितं यदि ।
पूर्वकेष्वप्यकारी चेदेकाहं क्षपणं तथा ॥१८०॥

यदि लाश छोई आँशु नबहाएको र माथि बताइएको प्रायश्चित पनि गरेको छैन
भने त एक दिनको आशौच बार्नु पर्दछ ।

महापातकिनाञ्चैव तथा चैवात्मघातिनाम् ।
उदकं पिण्डदानञ्च श्राद्धं चैव तु यत्कृतम् ॥
नोपतिष्ठति तत्सर्वं राक्षसैर्विप्रलुप्यते ॥१८१॥

महापापीहरुको र आत्महत्या गर्नेहरुको जुन जलदान, पिण्डदान वा श्राद्ध गरिन्छ,
त्यो सम्पूर्ण कुरा उसलाई पुग्दैन राक्षसहरुद्वारा खोसिन्छ ।

चाण्डालैस्तु हता ये तु द्विजा दंष्ट्रिसरीसृपैः ।
श्राद्धमेषां न कर्त्तव्यं ब्रह्मदण्डहताश्च ये ॥१८२॥

चाण्डाल, दाऱ्हा भएका जनावर, सर्प आदि सरीसृप र
ब्राह्मणको श्रापले मारिएकाहरुको श्राद्ध नगर्नू ।

कृत्वा मूत्रं पुरीषं वा भुक्तोच्छिष्टस्तथा द्विजः ।
श्वादिस्पृष्टो जपेद्देव्याः सहस्रं स्नानपूर्वकम् ॥१८३॥

मलमूत्र त्यागेर तथा जुठो खाए पछि तथा कुकुर आदिले छोइए
द्विजले नुहाई एक हजार गायत्री जप्नू ।

चाण्डालं पतितं स्पृष्ट्वा शवमन्त्यजमेव च ।
उदक्यां सूतिकां नारीं सवासाः स्नानमाचरेत् ॥१८४॥

चाण्डाल, पतित, लाश, अन्त्यज, रजस्वला र सुत्केरीलाई छोए सवस्त्र स्नान गर्नू ।

स्पृष्टेन संस्पृशेद्यस्तु स्नानं तेन विधीयते ।
ऊद्ध्र्वमाचमनं प्रोक्तं द्रव्याणां प्रोक्षणं तथा ॥१८५॥

रजस्वला वा यिनलाई छुनेलाई छोए नुहाउने विधान छ र त्यसपछि
आचमन र लुगा आदिमा जल छर्कने भनिएको छ ।

चाण्डालाद्यैस्तु संस्पृष्ट उच्छिष्टश्च द्विजोत्तमः ।
गोमूत्रयावकाहारः त्रिरात्रेण विशुध्यति ॥१८६॥

चाण्डाल आदिले र जुठो मुख हुनेले छोइएको उत्तम द्विज गहुँत र
जौले बनेका पदार्थ खाई तीन रातमा शुद्ध हुन्छ ।

शुना पुष्पवती स्पृष्टा पुष्पवत्यान्यया तथा ।
शेषान्यहान्युपवसेत् स्नाता शुध्येद् घृताशना ॥१८७॥

कुकुर वा अन्य रजस्वलाद्वारा छोइएकी रजस्वला, चोखिन बाँकी दिन उपवास
बसी घिउ खाएर स्नान गरेपछि शुद्ध हुन्छे ।

चाण्डालभाण्डसंस्पृष्टं पीत्वा कूपगतं जलम् ।
गोमूत्रयावकाहारस्त्रिरात्रेण विशुध्यति ॥१८८॥

चाण्डालका भाँडाले छोइएको कुवा भित्रको पानी पिए
गहुँत र जौ खाएर तीन रातमा शुद्ध हुन्छ ।

अन्त्यजैः स्वीकृते तीर्थे तडागेषु नदीषु च ।
शुध्यते पञ्चगव्येन पीत्वा तोयमकामतः ॥१८९॥

शूद्रद्वारा प्रयोग गरिने नदी र तलाउका घाटमा थाहा

नपाएर पानी पिएमा पञ्चगव्यले शुद्ध हुन्छ ।

सुराघट प्रपातोयं पीत्वा नासा जलं तथा ।
अहोरात्रोषितो भूत्वा पञ्चगव्यं पिबेद् द्विजः ॥१९०॥

सुरा हालेको भाँडाको पानी र झरनाको पानी तथा नाकले पानी पिएमा
एक रातदिन उपवास बसी द्विजले पञ्चगव्य पिउनू ।

कूपे विण्मूत्रसंस्पृष्टे प्राश्य चापो द्विजातयः ।
त्रिरात्रेणैव शुध्यन्ति कुम्भे सान्तपनं स्मृतम् ॥१९१॥

मलमूत्र परेको कुवाको जल पिउने द्विज तीन रातमा र मलमूत्र परेको भाँडाको
पानी पिए सान्तपन व्रत शुद्धिको बाटो बताइएको छ ।

वापीकूपतडागानां दूषितानां विशोधनम् ।
अपां घटशतोद्धारः पञ्चगव्यञ्च निक्षिपेत् ॥१९२॥

मलमूत्र परी पँधेरो, कुवा र तलाउको जल दूषित भए शुद्ध पार्न
सय गाग्रो पानी बाहिर निकाली पञ्चगव्य हाल्नू ।

स्त्रीक्षीरमाविकं पीत्वा सन्धिन्याश्चैव गोः पयः ।
तस्य शुद्धिस्त्रिरात्रेण द्विजानाञ्चैव भक्षणे ॥१९३॥

आईमाईको, भेडीको र गर्भिणी गाईको दूध पिएमा तीन रातको व्रत र
ब्राह्मण भोजनले त्यसको शुद्धि हुन्छ ।

विण्मूत्रभक्षणे चैव प्राजापत्यं समाचरेत् ।
श्वकाकोच्छिष्टगोच्छिष्टभक्षणे तु त्र्यहं द्विजः ॥१९४॥

मलमूत्र खाइए प्राजापत्य व्रत गर्नू । द्विजले कुकुर, कौवा र
गाईको जुठो खाए तीन दिन प्राजापत्य व्रत बस्नू ।

विडालमूषकोच्छिष्टे पञ्चगव्यं पिबेद् द्विजः ।
शूद्रोच्छिष्टं तथा भुक्त्वा त्रिरात्रेणैव शुध्यति ॥१९५॥

बिरालो र मूसाको जुठो खाए पञ्चगव्य खानु । शूद्रको जुठो
खाएमा तीन रातको व्रतले मात्रै शुद्ध हुन्छ ।

पलाण्डुलशुनं जग्ध्वा तथैव ग्रामकुक्कुटम् ।
छत्राकं विड्वराहञ्च चरेच्चान्द्रायणं द्विजः ॥१९६॥

प्याज, लसुन, कुखुरो, च्याउ र सुँगुर खाने द्विजले चान्द्रायण व्रतको पालना गर्नू ।

श्वविडालखरोष्ट्राणां कपेर्गोमायुकाकयोः ।
प्राश्य मूत्रं पुरीषं वा चरेच्चान्द्रायणव्रतम् ॥१९७॥

कुकुर, बिरालो, गधा, ऊँट, बाँदर, स्याल र कागको मलमूत्र
खाए चान्द्रायण व्रतको पालना गर्नू ।

अन्नं पर्युषितं भुक्त्वा केशकीटैरुपद्रुतम् ।
पतितैः प्रेक्षितं वापि पञ्चगव्यं पिबेद् द्विजः ॥१९८॥

बासी अन्न एवं रौँ र कीरा परेको अन्न वा नीचले देखेको अन्न खाए द्विजले पञ्चगव्य खानू ।

अन्त्यजाभाजने भुक्त्वा ह्युदक्याभाजने तथा ।
गोमूत्रयावकाहारो मासार्द्धेन विशुद्ध्यति ॥१९९॥

निम्न जातको वा रजस्वलाको भाँडामा खाना खाए गहुँत र
जौले बनेका कुरा खाएर पन्ध्र दिनमा शुद्ध हुन्छ ।

गोमांसं मानुषञ्चैव शुनो हस्तात् समाहृतम् ।
अभक्ष्यमेतत् सर्वन्तु भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् ॥२००॥

गाई वा मानिसको मासु तथा कुकुरको हातबाट लिइएको (छोएको)
सबै कुरा अभक्ष्य हुन्छ, खाए चान्द्रायण व्रत गर्नू ।

चाण्डाले सङ्करे विप्रः श्वपाके पुल्कसेऽपि वा ।

गोमूत्रयावकाहारो मासार्द्धेन विशुध्यति ॥२०१॥

चाण्डाल, वर्णसङ्कर, श्वपाक तथा पुक्कसका साथ खाने ब्राह्मण गहुँत र जौको खाना खाएर पन्ध्र दिनमा शुद्ध हुन्छ ।

पतितेन तु सम्पर्कं मासं मासार्द्धमेव वा ।
गोमूत्रयावकाहारो मासार्द्धेन विशुध्यति ॥२०२॥

पतितका साथ एक महिना वा पन्ध्र दिन सम्पर्क गर्नेले गहुँत र जौको खाना खाएर पन्ध्र दिनमा शुद्ध हुन्छ ।

पतिताद् द्रव्यमादत्ते भुङ्क्ते वा ब्राह्मणो यदि ।
कृत्वा तस्य समुत्सर्गमतिकृच्छ्रं चरेद् द्विजः ॥२०३॥

पतितका साथ द्रव्य लेनदेन वा उपभोग गर्ने बाहुनले त्यो लेनदेन गरिएको कुरा त्यागी अतिकृच्छ्र व्रत गर्नू ।

यत्र यत्र च सङ्कीर्णमात्मानं मन्यते द्विजः ।
तत्र तत्र तिलैर्होमो गायत्र्या प्रत्यहं द्विजः ॥२०४॥

जहाँजहाँ द्विजले आफूलाई अपवित्र सम्झन्छ, त्यहाँत्यहाँ उसले प्रतिदिन तिल र गायत्रीले होम गर्नू ।

एष एव मया प्रोक्तः प्रायश्चित्तविधिः शुभः ।
अनादिष्टेषु पापेषु प्रायश्चित्तं न चोच्यते ॥२०५॥

यो शुभ प्रायश्चितको विधि मैले बताएँ । शास्त्रले निर्देश नगरेका कुराको प्रायश्चित भनिएको छैन ।

दानैर्होमैर्जपैर्नित्यं प्राणायामैर्द्विजोत्तमः ।
पातकेभ्यः प्रमुच्येत वेदाभ्यासान्न संशयः ॥२०६॥

नित्य दान, होम, जप र प्राणायामले तथा वेदाभ्यासले ब्राह्मण पापमुक्त हुन्छ । यसमा शङ्का छैन ।

सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानं तथैव च ।
नाशयन्त्याशु पापानि ह्यन्यजन्मकृतान्यपि ॥२०७॥

सुन दान, गाई दान र भूमि दानले अन्य जन्ममा गरिएका पाप पनि चाँडै नष्ट गरिदिन्छ ।

तिलं धेनुञ्च यो दद्यात् संयताय द्विजातये ।
ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥२०८॥

जो मानिस संयम अपनाउने बाहुनलाई तिल र गाई दान गर्दछ,
उ ब्रह्महत्या आदि पापबाट मुक्त हुन्छ ।

माघमासे तु संप्राप्ते पौर्णमास्यामुपोषितः ।
ब्राह्मणेभ्यस्तिलान् दत्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥२०९॥

माघ महिना आएपछि पूर्णिमाका दिन उपवास बसी ब्राह्मणलाई
तिल दान गरे सबै पापबाट मुक्ति मिल्दछ ।

उपवासी नरो भूत्वा पौर्णमास्यां तु कार्त्तिके ।
हिरण्यं वस्त्रमन्नं वा दत्त्वा तरति दुष्कृतम् ॥२१०॥

कार्तिक महिनामा पूर्णिमाको दिन उपवास बसी सुन, वस्त्र र अन्न दान
गर्ने मानिस दुष्कर्मबाट तर्दछ ।

अयने विषुवे चैव व्यतीपाते दिनक्षये ।
चन्द्रसूर्यग्रहे चैव दत्ते भवति चाक्षयम् ॥२११॥

अयनमा, तुला र मेष संक्रान्तिमा, विपतमा, साँझमा तथा
चन्द्रसूर्य ग्रहणमा दिइएको दान अक्षय हुन्छ ।

अमावास्या द्वादशी च संक्रान्तिश्च विशेषतः ।
एताः प्रशस्तास्तिथयो भानुवारस्तथैव च ॥२१२॥

दान दिनको लागि औंसी, द्वादशी र विशेष गरी
संक्रान्तिको दिन तथा आईतबार पनि उत्तम हुन्छ ।

अत्र स्नानं जपो होमो ब्राह्मणानाञ्च भोजनम् ।
उपवासस्तथा दानमेकैकं पावयेन्नरम् ॥२१३॥

यी दिनमा गरिने स्नान, जप, होम, ब्राह्मणभोजन, उपवास
वा दान हरेक कुराले मानिसलाई पवित्र बनाउँदछ ।

स्नातः शुचिर्धौतवासाः शुद्धात्मा विजितेन्द्रियः ।
सात्त्विकं भावमास्थाय दानं दद्याद्विचक्षणः ॥२१४॥

नुहाएको, शुद्ध भएको, धोएको लुगा लगाएको, पवित्रात्मा भएको र
इन्द्रियलाई जितेको ज्ञानीले सात्विक भावले दान दिनू ।

सप्तव्याहृतिभिर्होमो द्विजैः कार्य्यो जितात्मभिः ।
उपपातकशुद्ध्यर्थं सहस्रपरिसंख्यया ॥२१५॥

उपपाप शुद्धताका लागि जितात्मा द्विजले सात व्याहृति (भूः, भुवः, स्वः, महः, जनः,
तपः, सत्यम्) ले हजार पटक होम गर्नू ।

महापातकसंयुक्तो लक्षहोमं सदा द्विजः ।
मुच्यते सर्वपापेभ्यो गायत्र्या चैव पावितः ॥२१६॥

महापापी द्विजले सधैं एक लाख होम गर्नु । गायत्री मन्त्रले पवित्र
गरिएको उ सबै पापबाट मुक्त हुन्छ ।

अभ्यसेच्च महापुण्यां गायत्रीं वेदमातरम् ।
गत्वारण्ये नदीतीरे सर्वपापविशुद्धये ॥२१७॥

सबै पापबाट शुद्ध हुन बनमा नदीका किनारामा गएर अती
पवित्र वेद-माता गायत्रीको अभ्यास गर्नू ।

स्नात्वा आचम्य विधिवत्ततः प्राणान् समापयेत् ।

प्राणायामैस्त्रिभिःपूतो गायत्रीन्तु जपेद् द्विजः ॥२१८॥

विधिपूर्वक नुहाई र आचमन गरेर प्राणलाई स्थिर पार्नू । तीन पटकको प्राणायामले पवित्र भएको द्विज गायत्री जप गरोस् ।

अक्लिन्नवासाः स्थलगः शुचौ देशे समाहितः ।
पवित्रपाणिराचान्तो गायत्र्या जपमाचरेत् ॥२१९॥

सुकेका लुगा लगाएर, नभिजेको र पवित्र स्थानमा, एकाग्र चित्तले, कुशको पवित्र लगाई आचमन गरेर गायत्री जप गर्नू ।

ऐहिकामुष्मिकं लोके पापं सर्वं विशेषतः ।
पञ्चरात्रेण गायत्रीं जपमानो व्यपोहिति ॥२२०॥

यसलोक र पूर्वजन्ममा गरिएका सम्पूर्ण पाप यस लोकमा गरिएको गायत्रीको जपले पाँच रातमा नै पूराका पूरा नष्ट हुन्छन् ।

गायत्र्यास्तु परं नास्ति शोधनं पापकर्मणम् ।
महाव्याहृतिसंयुक्तां प्रणवेन च संजपेत् ॥२२१॥

गायत्री भन्दा ठूलो पापलाई सोस्ने अरु कुरा छैन । यसलाई महाव्याहृति (भूः, भुवः, स्वः) तथा प्रणव (ॐ) सहित जप गर्नू ।

ब्रह्मचारी निराहारः सर्वभूतहिते रतः ।
गायत्र्या लक्षजप्येन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥२२२॥

ब्रह्मचर्य व्रतमा रहेको व्यक्तिले निराहार भएर सर्वप्राणीको कल्याणमा लागी एक लाख गायत्री जप गरेमा सबै पापबाट मुक्त हुन्छ ।

अयाज्ययाजनं कृत्वा भुक्त्वा चान्नं विगर्हितम् ।
गायत्र्यष्टसहस्रन्तु जप्यं कृत्वा विमुच्यते ॥२२३॥

अयोग्यको यज्ञ गराएर वा निन्दितको अन्न खाएर पाप कमाएकाहरु आठ हजार गायत्री जप गरेर शुद्ध हुन्छन् ।

अहन्यहनि योऽधीते गायत्रीं वै द्विजोत्तमः ।
मासेन मुच्यते पापादुरगः कञ्चुकाद्यथा ॥२२४॥

जो उत्तम द्विज प्रतिदिन गायत्री पाठ गर्दछ, उ महिना भरको
पापबाट काँचुलीबाट सर्प मुक्त भएझैं मुक्त हुन्छ ।

गायत्रीं यः सदा विप्रो जपते नियतः शुचिः ।
स याति परमं स्थानं वायुभूतः खमूर्त्तिमान् ॥२२५॥

जो बाहुन इन्द्रियलाई वशमा पारेर र पवित्र भई गायत्रीको जप गर्दछ उ
आकाश स्वरुपी र वायु बनेर परमस्थानमा प्राप्त हुन्छ ।

प्रणवेन तु संयुक्ता व्याहृतीः सप्त नित्यशः ।
गायत्रीं शिरसा सार्द्धं मनसा त्रिःपठेद् द्विजः ॥२२६॥

प्रणवले युक्त सात व्याहृति तथा गायत्रीलाई शिरोमन्त्र सहित
द्विजले मनै देखि तीन चोटी पाठ गर्नू ।

निगृह्य चात्मनः प्राणान् प्राणायामो विधीयते ।
प्राणायात्रयं कुर्य्यान्नित्यमेव समाहितः ॥२२७॥

आफ्नो प्राणलाई रोकेर प्राणायाम गरिन्छ । नित्य सावधान भएर तीन प्राणायाम गर्नू ।

मानसं वाचिकं पापं कायेनैव तु यत्कृतम् ।
तत्सर्वं नश्यते तूर्णं प्राणायामत्रये कृते ॥२२८॥

मन, वचन र शरीरले गरिएका जेजति पाप छन् ती सबै तीन
पटक प्राणयाम गर्नाले नष्ट हुन्छन् ।

ऋग्वेदमभ्यसेद्यस्तु यजुःशाखामथापि वा ।
सामानि सरहस्यानि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥२२९॥

ऋग्वेदको वा यजुर्वेदको कुनै शाखाको वा रहस्य सहित साममन्त्रको अभ्यास गर्ने व्यक्ति सबै पापबाट मुक्त हुन्छ ।

पावमानीं तथा कौंत्सीं पौरुषं सूक्तमेव च ।
जप्त्वा पापैःप्रमुच्येत स पित्र्यं माधुच्छन्दसम् ॥२३०॥

पावमानी वा कौत्सी ऋचा, पुरुषसूक्त तथा पितृको मन्त्र-मधुछन्दसको जपले पापबाट मुक्त भइन्छ ।

मण्डलं ब्राह्मणं रुद्रसूक्तोक्ताश्च बृहत्कथाः ।
वामदेव्यं बृहत्साम जप्त्वा पापैः प्रमुच्यते ॥२३१॥

मण्डल, ब्राह्मण, रुद्र-सूक्तमा बताइएका बृहद् कथाहरु तथा वामदेवको बृहत् सामलाई जप गर्नाले सबै पापबाट मुक्त हुन्छ ।

चान्द्रायणन्तु सर्वेषां पापानां पावनं परम् ।
कृत्वा शुद्धिमवाप्नोति परमं स्थानमेव च ॥२३२॥

सबै पापलाई अति शुद्ध पार्ने भएको चान्द्रायण व्रत गर्नाले चाँडै नै शुद्धता र परमस्थान प्राप्त हुन्छ ।

धर्मशास्त्रमिदं पुण्यं संवर्त्तेन त भाषितम् ।
अधीत्य ब्राह्मणो गच्छेद् ब्रह्मणः सद्म शाश्वतम् ॥२३३॥

संवर्त्त ऋषिले बताएको यो पवित्र धर्मशास्त्र अध्ययन गरी ब्राह्मण ब्रह्मको कहिल्यै ननासिने लोकलाई प्राप्त गर्दछ ।

॥ इति श्रीसंवर्त्तेनोक्तं धर्मशास्त्रं समाप्तम् ॥
॥ संवर्त्तस्मृतिको मोहन प्रसाद सापकोटाद्धारा गरिएको
नेपाली भावानुवाद समाप्त भएको छ ॥

